

TÜRKİYE' DE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN DİNAMİKLERİ*

Sevda BERİGEL** -İlhan EROĐLU***

Öz

Çocuk işçiliği tüm dünyada çalışma hayatının kar odaklı anlayışının doğurduğu sorunlardan biridir. Sanayi devrimiyle birlikte yaşanan köklü değişimler iş hayatında ucuz iş gücü olarak görülen çocuk işçiliğini artırmakla kalmamış; bu durumu uluslararası bir sorun haline getirmiştir. Çocuk işçiliğiyle mücadele konusunda başta ILO olmak üzere UNICEF ve OECD gibi çok sayıda uluslararası kuruluş, on yıllardır birçok çalışma gerçekleştirmiş olsa da, hem dünyada hem de Türkiye'de bu konuda daha uzun bir yol alınması gerektiği aşıkardır. ILO' nun Ending Child Labour By 2025: A Review Of Policies And Programmes adlı çalışma sonucuna göre bugün dünya genelinde 152 milyon çocuk işçi mevcut. Türkiye' de ise bu sayı çırakların, stajyerlerin ve tarım işçisi çocukların da eklenmesiyle yaklaşık 2 milyondur. Bu çalışmada, sebepleri arasında güçlü bir sarmal ilişkinin var olduğu çocuk işçiliğinin, Türkiye' deki durumu analiz edilecek olup; çözümüne yönelik görüşlere de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kayıt dışı istihdam, Çocuk işçü.

THE DYNAMICS of CHILD LABOR in TURKEY

Abstract

Child labour is one of the problems caused from the profit-minded perspective of business life all over the world. Change overs of the industrial revolution have increased the child labour, seen as low-cost labour in business life; additionally they have turned this situation into a big deal. Although many international organisations such as, firstly, ILO, UNICEF and OECD have done many studies about fighting against child labour for decades, there have been stil many things to do both in the World and in our country. İn this study, the situation of child labour in Turkey, which has a strong spiral relations between its causes, will be analyzed and also opinions will be given to its resolution.

Key Words: Poverty, Informal Employment, Child labour.

* Bu çalışma "Yoksulluk ve Kayıt Dışı İstihdam Bağlamında Türkiye'de Çocuk İşçiliği" adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, e-posta: sevdaberigel@gtu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-8573-5369.

*** Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, ilhan.eroglu@gop.edu.tr

GİRİŞ

Çocuk işçiliği, geçmişten bugüne tüm dünyada çalışma hayatının bir gerçeği olarak varlığını sürdürmektedir. Çalışan çocuklar özellikle işverenler açısından iş gücü maliyetini düşüren bir unsur olarak görüldüğü için değişen ekonomik şartlar neticesinde istihdam edilmektedir. Çocuk işçiliği sorunu tüm dünyanın ortak sorunlarından biri olmasına rağmen gelişmekte olan ülkelerde bu sorun, diğer ülkelere nazaran daha fazla hissedilebilir seviyelerdedir.

Çocuk işçiliğine Türkiye özelinde baktığımızda ise ortaya diğer gelişmekte olan ülkelerden farklı bir tablo çıkmamaktadır. Türkiye’de özellikle son yirmi yıl içinde oluşan göç hareketleri çocuk istihdamının görünürlülüğünü artırmıştır. Buna ek olarak gelir dağılımındaki adaletsizlikler, büyük şehirlerdeki mevcut zor yaşam şartları vs. gibi nedenler de çocukları aile bütçesine ek kaynak yaratmak amacıyla çalışma hayatına sevk etmektedir. Artan çocuk istihdamının ekonomik yönünün yanı sıra bir de çocuklar açısından psikolojik bir yönü vardır. Çalışan çocuklar genellikle eğitimlerinden uzak kalmakla birlikte, psikolojik olarak da olumsuz etkilenmektedirler. Bu durum, çocukların yetişkin dönemlerinde travmatik sorunlarla daha farklı bir boyut almakta ve toplumsal sorunlara yol açabilmektedir.

Çocuk işçiliğiyle mücadele çerçevesinde hem uluslararası seviyede hem de Türkiye’de mücadele veren kurum ve kuruluşlar mevcuttur. Bu kuruluşlardan ILO (International Labour Organization)’nun 2013 yılında yayımladığı raporda 2006 yılı için dünya genelinde 218 milyon çocuk işçi mevcut olduğu, bu çocukların 126 milyonunun tehlike arz eden işlerde çalıştığı belirtilmiştir. Aynı raporda 2008 yılında çocuk işçilerin dünya genelindeki sayısının 215 milyon olarak tespit edildiği ve bu çocukların 115 milyonunun tehlike arz eden işlerde çalıştığı dile getirilmiştir (ILO, 2013: 27). ILO’nun 2018 yılında yayımladığı son raporunda ise küresel ölçekte 68 milyon kız çocuğu 88 milyon erkek çocuğu olmak üzere yaklaşık 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Bunların 73 milyonu tehlike arz eden işlerde çalışmaktadırlar. Çocuk işçiliğine kıta özelinde bakılacak olursa, en yüksek sayıya yaklaşık 72 milyon ile Afrika kıtasında rastlanmaktadır. Afrika kıtasını sırasıyla 62 milyon ile Asya-Pasifik 10 milyon ile Amerika kıtası, 5 milyon ile Avrupa ve Orta Asya ve 1 milyon ile Arap devletleri takip etmektedir (ILO, 2018: 23).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2006 yılı ve 2012 yılında yaptığı çocuk işgücü anketlerine göre, istihdam içinde değerlendirilmeyen ev işlerinde çalışan çocukların sayısı 2006 yılı için 6 milyon 540 bin iken; 2012 yılında bu sayı yaklaşık 1 milyon kişi artarak 7 milyon 503 bin olmuştur. Sonuç olarak 5-17 yaş arası toplam çalışan çocukların (istihdama katılan ve ev içinde çalışan) sayısı 8 milyon 397 bine yükselmiştir (TÜİK, 2013). Türkiye İstatistik Kurumu’nun ILO(Uluslararası Çalışma Örgütü) ile birlikte 2012 yılında yaptığı Çalışan Çocuklar adlı çalışmaya göre ülkemizde toplam 15 milyon 247 bin çocuk nüfusunun 893 bini çalışma hayatında yer almaktadırlar. 2012 yılında 601 bin olan 15-17 yaş arası çocuk işçi sayısı, 2016 yılına gelindiğinde 709 bin olarak tespit edilmiştir. Çalışırken yaşamını yitiren çocuklara dair yapılan araştırmalara göre 2012 yılında 32 çocuk, çalışırken yeterli önlemlerin alınmayışı

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri

sebebiyle hayatını kaybetmiştir. 2016 yılı için bu sayı 56 olarak belirlenmiştir (Disk ve Genel-İş Sendikası, 2017: 1).

Çalışan çocuklar sorunu, hem dünyada hem de Türkiye’de gündemi meşgul eden ciddi bir mesele olmasına rağmen veri kısıtı henüz aşılabilmiş değildir. Ülkemizde başta TÜİK olmak üzere kimi kurum ve kuruluşlar çocuk işçiliğiyle ilgili araştırmalar yapmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak 1994 yılında IPEC(Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı) çerçevesinde çocuk işgücü anketi uygulanmıştır. İkinci çocuk işgücü anketi ise “Çocuk İşçiliğinin İzlenmesi ve İstatistiksel Bilgi Programı (SIMPOC)” çerçevesinde Ekim 1999’da gerçekleştirilmiştir. TÜİK 2006 ve 2012 yıllarında çalışan çocuklara yönelik kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Bu sebepten dolayı araştırmamızın temel verileri bu yıllara aittir. Ayrıca turizm sektöründe çalışan ‘stajyer’ler ile çıraklık eğitimine tabii olan çocuklar resmi kanallarla çocuk işçi sayılmamaktadırlar. Ek olarak, 15 yaş altı ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan çocuklara ait veriler de mevcut değildir (Disk ve Genel-İş Sendikası: 2017: 4). Tüm bu sebeplerden dolayı daha sağlıklı ve güncel verilerin olmayışı çalışmamızın kısıtını oluşturmaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümünde çocuk işçiliği kavramsal boyutta ele alınacaktır. İkinci bölümde Türkiye’de çocuk işçiliğinin belirleyicileri incelenecek ve takiben 3. bölümde Türkiye’de çocuk işçiliğinin mevcut durumuna bakılacaktır. Sonuç kısmında ise durum değerlendirmesi yapıp çocuk işçiliğinin sonlandırılmasına yönelik önerilere yer verilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve: Çocuk ve Çocuk İşçi

Çocukluk, insanı yetişkinliğe hazırlayan, korunma, bakılma, eğitim ihtiyaçlarının yoğun olarak hissedildiği ve yetişkinlik döneminin niteliğini belirleyen önemli bir dönemdir (Çöpoğlu, 2018: 361). Çocuk algısı toplumsal gelişime paralel olarak değişim yaşamıştır. Kırsalda hüküm süren geleneksel anlayışa göre çocuk; aile için duygusal bir varlık olmak yerine, ebeveynlerin bakımını üstlenecek bir sosyal güvenlik aracı ve işgücüdür. Algının bu yönde olma sebebi ise kırsalda çocuk yetiştirmenin maliyetinin düşük olması ve tarımsal aile işletmelerinin yaygınlığıdır. Buna karşılık çocuğun ekonomik yükünün ve her türlü bakımının ebeveynler tarafından karşılandığı, iş gücü piyasasının da gelişmiş özellikte olduğu kentsel kesimlerde çocuk; aile için duygusal bir varlıktır ve gelecekle ilgili sorumluluktan uzak tutulur (Günöz, 2007: 3). Leibenstein'in "Doğurganlığın Ekonomik Teorisi" çocuğun aileye üretim aracı, sosyal güvenlik aracı ve haz kaynağı olarak üç faydası olduğunu; bunların ilkinin ekonomik, ikincisinin ekonomik/sosyal ve sonuncusunun ise psikolojik fayda olduğunu söyler (Çöpoğlu, 2018: 363). Eğitim seviyesi ve sosyo-ekonomik düzey arttıkça çocuğun faydacı değeri azalır psikolojik değeri artmaktadır (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2017: 79).

Çocuk kavramı tanımlanırken birçok farklı parametreden yararlanılmıştır. Bunlar arasında ülkelerin gelişim düzeyi parametresi öne çıkarken, bu düzey tek parametre değildir. Bu değerlendirmede farklı yaş dönemleri de kıstas olarak alınmıştır. Çocukluk döneminin hangi yaşlarda başladığı ve hangi yaşlarda bittiği birçok toplumda hukuki, sosyolojik, siyasi vb. farklı parametrelerle belirlenebildiğinden,

çocukluk her toplumda aynı şekilde tanımlanmamaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007: 32).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, istisnalar hariç, 18 yaşına kadar her insanı çocuk olarak tanımlamıştır. Türk Medeni Kanuna göre bir kimsenin reşit olabilmesi için evlenme, ergin kılınma gibi istisnalar hariç 18 yaşını tamamlamamış kişiler çocuk sayılmaktadır. Çalışma yaşamını düzenleyen 4857 Sayılı İş Kanunu' a göre 18 yaşını tamamlamamış kişiler, çocuk olarak kabul edilmektedir (Günöz, 2007: 4).

“Çalışan çocuk” kavramı, toplumların yapısına göre farklı anlamlar içerdiği için, çocuğun çalışma durumu ülkeden ülkeye; ülke içinde ise kırdan kente farklılıklar göstermektedir (Fidan, 2004: 30). Türkiye’de çalışan çocuklarla ilgili olarak 4857 sayılı İş Kanunu’nda çalıştırma yaşı 15 olarak belirlenmiş, fakat hafif işlerde bu sınırın 14’e kadar düşebileceği belirtilirken, 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu’na göre ise çalışma yaşı 12 olarak tespit edilmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO), çocuk işgücü ile ilgili temel sözleşmelerinden olan 138 Sayılı Sözleşme’de, çalışma sınırı 15 olarak belirlenmiştir. Ancak, kimi istisnai durumlarda yaş sınırınının 13’e kadar inebileceğini bildirmiştir. Sonuç olarak ILO’ ya göre 13 yaş altı çalıştırılan her çocuk “çocuk işçi” olarak nitelendirilmektedir. Çocuk iş gücü ve çocuk çalışması kavramları çok sık kullanılmakta olup, birbirleriyle çok fazla karışabilen kavramlardır. Bu kavramlardan çocuk işgücü, çocuğun gelişimini olumsuz etkileyerek, çocuğun eğitimini engelleyen, fiziksel sosyal ve ruhsal olarak çocuğu olumsuz etkileyecek işlerde bir hizmet akdine istinaden çalıştırılmasıdır. Öte yandan çocuk çalışması ise; çocuk işgücünün tersine, çocuğun eğitimini engellemeyen, çocuğun, zihinsel, fiziksel, sosyal vb. faktörlerde gelişimini olumsuz etkilemeyecek işlerde çalışması olarak nitelendirilmektedir (Günöz, 2007: 5, Çöpoğlu, 2018: 367).

2.Türkiye’ de Çocuk İşçiliğinin Belirleyicileri

Çocuk işçiliği tek başına önemli bir sorun olmakla birlikte ülkelerin ekonomik, sosyal gelişmişliği ve eğitim düzeyleriyle doğru orantılıdır. Türkiye’de çocukların çalışma nedenleri ile çalışan çocuklar hakkında uluslararası yapılan çalışmaların sonuçları benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda,Türkiye’de yoksulluk, eğitim imkânlarının yetersizliği, göç ve geleneksel bakış açısı, işsizlik, ailenin ekonomik ve eğitim durumu, çocukların fiziksel ve psikolojik olarak kimi işlere uygunluğu, denetimsiz iş yerleri, ailenin çocuğun çalışmasına olumlu bakışı gibi pek çok nedene dayanmaktadır.Bu nedenlerin her biri bir diğerrinin hem nedeni hem sonucu olabilmesi kısır döngü yaratmaktadır (Tor, 2010: 32).

Yoksulluk: Çocuk işçiliği hakkında yapılan çalışmaların ortak sonucuna göre çocuk işçiliğinin en temel nedeni yoksulluktur. Yoksulluk ise birden fazla soruna bağlı olarak doğmaktadır. Bunlardan bazıları: gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, göç, ve bölgesel gelişmişlik farkıdır (Karaman ve Özçalık, 2007: 33).

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri

Ekonomik olarak yeterli gelir düzeyine sahip olamayan aileler çocuklarının eğitimsiz kalacaklarını bilmelerine rağmen, çocuklarını okula göndermeyip çalıştırmayı tercih etmektedirler. Böyle bir tercihte en önemli etken ise çocuğun elde ettiği gelirin aile ekonomisindeki yerinin önemli olması ve bundan vazgeçilmek istenilmemesidir (Günöz, 2007: 8). Yoksulluk, çocuğu hem çalışma hayatının içine çeken hem de sömürüye açık hale getiren toplumsal bir sorundur (Çöpoğlu, 2018: 370).

Çocuklar küçük yaşlardan itibaren çalışma hayatına girdiğinde; eğitimlerini tam olarak alamadıkları için, iş hayatında ve yaşamlarının geri kalan dönemlerinde gereksinim duyacakları tecrübeden yoksun kalmaktadırlar. Bunun sonucunda ise yüksek gelir getirebilecek işlerde çalışma şansları da kaybolmuş olur. Bu durum, yoksul ailelerin nesilden nesile yoksulluğunun süre gelmesine sebebiyet verir. Söz konusu gerçeğe makro açıdan bakıldığında, bu durumun ülkelerin kalkınmasını olumsuz etkilediği ve beşeri sermayenin heba edildiği görülür (Sunall, 2011: 120).

Yoksulluk üzerine yapılan araştırmalarda çalışan çocukların genellikle yoksul ailelerin çocukları olduğu yönünde bulgulara rastlanmaktadır. Ayrıca babaları çocuk yaşta çalıştırılmış olan çocukların da çalışma ihtimalinin yüksek olduğu yönünde bulgular ve araştırmalar söz konusudur. Bu verilere göre yoksulluk içinde bulunan bir çocuğun durumu kimi zaman birkaç kuşağı etkisi altına alabilmekte ve bir kısır döngü gibi, yoksulluk sarmalı yaratabilmektedir (Gün, 2010: 72). Yoksulluğun negatif etkileri çocukların yaşına bağlı olarak da değişmektedir. Çocuk ne kadar küçükse yoksulluğun etkisi o kadar şiddetlidir (Avrupa Komisyonu, 2006; akt. Kurnaz, 2009).

TÜİK’ in yapmış olduğu “İstatistiklerle Çocuk 2014” adlı çalışmaya göre Türkiye’de 2012 yılında 3814 erkek, 3630 kız olmak üzere toplam 7444 bin yoksul çocuk bulunmaktadır. Yaş grubu bazında baktığımızda 2007 - 2013 yıllarının tamamında yoksul çocuk sayısı 6-13 yaş grubunda yoğunlaşmaktadır. Bu yaş grubu çalışan çocukların da yoğunlaştığı yaş aralığı olması sebebiyle dikkat çekmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu 2012 yılı Çalışan Çocuklar Anketi sonuçlarına göre, ekonomik işlerde çalışan çocukların çalışma nedenleri incelendiğinde, 6-17 yaş grubundaki çocukların ağırlıklı olarak hane halkı gelirin katkıda bulunmak amacıyla çalıştıkları görülmektedir (%41,4). Bunu hane halkının ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak için çalışma durumu izlemektedir(%28,7). Gerek kentsel, gerekse kırsal bölgeler için hane halkının gelirin katkıda bulunmak amacıyla çalışma durumu, çocukların çalışma nedenleri içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Kayıt Dışı Ekonomi: Kayıt dışı ekonomi ülkeleri iktisadi olarak olumsuz etkileyen bir faaliyettir. Çalışan çocuklar da bu faaliyetin farklı bir boyutudur. Toplumsal dönüşümlerin sonucunda yaşanan köyden kente göçler, hem nüfus artışına hem de buna bağlı olarak ekonomik yapının bozulmasına sebep olmuştur.

İşveren açısından çocuk işçi çalıştırmak, düşük ücret ve sigortasız çalışma nedeniyle maliyetleri önemli ölçüde aşağı çektiğinden, tercih edilebilmektedir. Bunun yanı sıra, çocukların çalıştırılması ekonomik buhranların olduğu dönemlerde ailelerin ekonomilerine iyi gelmekte ve ayrıca toplumumuzda 18 yaşın altına sigorta yapılamaz

yönündeki inanışın var olması da çocuk işgücünün kayıt dışı istihdamın bir bölümünü meydana getirdiği gözlenmektedir (Yereli ve Karadeniz, 2004: 73).

Çocuk işçiliğinin en kötü şekilleri kayıt dışı sektörde karşımıza çıkmaktadır. Zira çocukların herhangi bir olumsuz durumda kolay saklanma ve kaçma gibi fiziksel, daha kolay kandırılarak yasa dışı işlere sokulmasına olanak tanıyan psikolojik özellikleri vardır. Bunun yanında, fiil ehliyetlerinin olmayışı, ayrıca kentlere doğru olan göç sebebiyle artan emek arzının pazarlık gücünü kırması çocuk işçiliğini özendirilmektedir (Filiz, 1999: 50).

Yasal yükümlülüklerden kaçıp daha küçük ölçekte üretim yapan işyerleri, düşük ücretle işçi çalıştırdıkları ve vasıf gerektirmeyen tarz üretim yaptıkları için çocuk emeğini yoğun olarak kullanmaktadırlar. Çalışma mevzuatının ve düzenlemelerin uygulanabilmesi, işe dair kayıtların tutulması, iş denetimlerinin yapılması ve yapılan işin vasıf gerektirmesi gibi sebeplerden dolayı kayıtlı sektörde çocuk istihdam oranı oldukça düşük düzeydedir (ILO-ÇSGB, 1995). TÜSIAD (2002: 258)' a göre işgücü taleplerine olumlu cevap vermesi, işten kolayca çıkabilmesi ve işveren lehine çalışma ortamı yaratması çalışma hayatında çocuk emeğinin yoğun kullanılmasını etkileyen faktörlerdendir. Bu durum çocuk istihdamını süreksiz kılmaktadır. TÜİK' in 2007 Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına baktığımızda, Türkiye genelinde, ekonomik işlerde çalışan çocukların, çalıştığı 1635 işyerinin 317'sinin mesleki derneklere, 239'nun ise ticaret odalarına kayıtlı olduğunu görmekteyiz. İşyerlerinin 1032'si ise hiçbir yere kayıtlı değildir (TÜİK, 2007).

İşsizlik: Toplumsal ve ekonomik yapıda meydana gelen olumsuz değişimler işsizliği körüklemektedir. Bu durum hane halkı yetişkinlerini düzenli iş ve gelirden mahrum bırakıp geçinebilmek için ailenin hemen tüm mensuplarını çalışma hayatına itmektir. Ebeveyn işsizliği yetişkin ve çocuk yoksulluğuna ve dolayısıyla çocuk işçiliğine neden olmaktadır. Hane halkı bireylerinden anne ve babanın işsiz olması demek çocuğun çalışması demektir (Tunçcan, 2000: 481). Yapılan araştırmalar sosyal güvenlikten mahrum işlerde çalışan ebeveynlerin çocuklarının çalışma hayatında daha fazla yer aldıklarını, görece daha iyi şartlarda çalışan anne babaların çocuklarının çalışmadığını ortaya koymuştur (Sarı, 2006: 126-137).

Ebeveynlerin ve Hane Halkının Özellikleri: Çocukların çalışma hayatına atılmalarıyla ebeveynlerinin sosyal ve ekonomik koşulları birbiriyle yakından alakalıdır. Ebeveynlerin mesleği, eğitimleri bu konuda belirleyici rol oynamaktadır. Ebeveynlerin eğitim düzeyi çocuğu okula yönlendirme aşamasında etkilidir. Nitekim eğitimleri yüksek olan ebeveynler çocuklarının da eğitimlerine önem verirler ve görece daha yüksek bir gelire sahip oldukları için çocuğu iş yerine okula yönlendirirler. Yine, babanın çocukken çalışıp çalışmamış olması da çocuğun çalışması üzerinde etkilidir. Çocukken çalışma hayatında bulunmuş ebeveynlerin çocuklarının çalışmasına olumsuz bakmadıkları bilinmektedir (TÜİK, 2012).

Denetim Yetersizliği: Çocuk işçiliği ile mücadelede en etkili araçlardan biri de yasa çıkarmaktır. Ancak yasa çıkarmak tek başına sorunu çözmede yeterli değildir. Zira çocuk işçiliğinin pek çok sosyal ve ekonomik nedeni olduğundan mücadelede

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri

mutlaka bu sebeplerin de köküne inmek gerekmektedir. Yasa çıkarırken diğer mücadele araçlarına zarar vermemeye özen gösterilmemesi daha büyük sorunların doğmasına neden olabilmektedir (Şahin, 2009: 55).

Çocuk işçiliği yasalarının, anlaşılabilir, uygulanabilir ve diğer yasalarla çelişmemesi yasanın etkinliği açısından önemlidir. Yasal olarak düzenleme ile kalan, uygulamaya geçirilmeyen yasaların sorunu çözmek bir kenara, başka problemler de yol açması muhtemeldir. Bu gerekçeye bağlı olarak gerçekçi bir denetimin mutlak suretle yapılması zaruri gözükmektedir. Bu durum en çok da çocuk emeğinin yoğun kullanıldığı kayıt dışı sektörlerde gözlenmektedir. Bu bağlamda yasal düzenlemelerin ancak etkili bir denetimle etkin ve olumlu sonuç vermesi söz konusudur. Çocuk işçiliğinin sonlandırılmasına yönelik gerekli diğer tedbirlerle desteklenmeyen yasalar yetersizdir ve uzun vadede etkisi belirsiz olduğundan kör uygulamalardır (Yayla, 2017: 424).

Eğitim İle İlgili Nedenler: Eğitim; bireyi bilgi ve beceri kanalıyla uzmanlaştırıp daha verimli ve üretken kılan; çevreyle iletişimini olumlu etkileyen bir süreçtir. Çocukların zamanlarını eğitime ayırmak yerine çalışmaya ayırmaları, o ülkenin az gelişmişliğinin bir göstergesidir. Çocukların erken yaşta iş hayatına atılmalarında ekonomik sebeplerin yanı sıra eğitim olanaklarının sınırlı oluşu ve eşitsizliği de çocuk işçiliğine sebep bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim yapısına ait bazı aksaklıklar sebebiyle eğitim hizmetinden mahrum kalan çocuklar mecburen iş hayatına atılmakta veya işsiz kalmaktadırlar. Ailenin çocuğun eğitim masraflarını karşılayamaması yine çocuğun okul yerine bir işte çalışmasını tetikleyen unsurlardandır (Serter, 1994: 140).

Çocuğun eğitiminin yarattığı iktisadi maliyet çift yönlüdür. Söz konusu maliyetin ilki, eğitim masrafları için aileden ayrılan bütçedir. İkinci maliyet ise iş hayatından eğitim hayatına dönen çocuğun artık gelir kaynağı olmamasıdır. Çocuk işçiliğiyle ilgili yapılan çalışmalar, eğitimin parasız ve eğitim imkânlarının ulaşılabilir nitelikte olması halinde düşük gelirli ailelerin bile çocuklarını okula gönderme eğiliminde olduklarını göstermektedir (Tunçcan, 1999: 248). Yine, çocuğun eğitime ayırdığı sürenin uzamasının emek piyasasındaki payını düşürmesi, zorunlu eğitim süresini uzatmaya yönelik çalışmaları gündeme getirmektedir.

Göç ve Buna Bağlı Nedenler: İktisadi, toplumsal veya siyasi nedenlerle insanların ya da toplumların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitmesi olarak tanımlanan göç; göçün yapıldığı yerleşim yerlerine göre iç göç ve dış göç olarak adlandırılmaktadır. İç göç, nüfusun ülke içerisinde bir yerden başka bir yere gitmesi olarak tanımlanırken; dış göç, nüfusun bir ülkeden başka bir ülkeye gitmesidir (Günöz, 2007: 16). Göçle kente gelip yerleşen kişiler, daha önce çoğunlukla tarım sektöründe veya zirai alanlarda istihdam edildiğinden, kentsel işgücü piyasasının aradığı özellikleri kendilerinde barındırmamaktadır. Bu durum köyden kente olan göçün, yerleşim birimlerinin istihdam yapısını etkilemesine neden olmaktadır. Ayrıcāsöz konusu kitlenin vasıfsız bir eleman olmasına ve kentte iş bulmakta zorlanmasına yahut hiç iş bulamamasına; en nihayetinde de yaşamlarını

devam ettirmek için ailedeki bireylerin ve çocukların çalışma hayatına itilmelerine sebep olmaktadır.

Kentlerin kırsala göre zorlayıcı iktisadi ve toplumsal şartları göç eden aileleri çok yönlü etkilemektedir. Bu etkilerin en önemlisi iktisadi açıdan olmaktadır. Ailenin eğitim düzeylerinin düşüklüğü ve iş tecrübelerinin kentsel iş gücü talebine uymaması geçim sıkıntısını da beraberinde getirir. Bu durum çocuklar dahil tüm aile fertlerinin iş hayatına atılmasını ortaya çıkararak çocukların gelir kaynağı olarak görülmesine neden olmaktadır (Sönmez, 2007: 319).

3. Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Görünümü

1999-2006 yılları arasında Türkiye’ de istihdam edilen çocuk sayısı 2 milyon 270 binden, 890bin seviyesine gerilemiştir.1994-1999 yılları arasında istihdamdan çekilen çocuk işçi sayısı yıllık ortalama 128 bin iken, bu sayı 1999-2006 yılları arasında yıllık ortalama 74 bin düzeyinde gerçekleşmiştir (DİSK, 2015).

2006-2012 yılları ise çocuk işçiliğinde azalma eğiliminin durduğu, tarımdaki artışla birlikte çocuk işçi sayısının yeniden yükselişe geçtiği bir dönem olmuş ve 2012 yılında çocuk işçi sayısı 893 bin rakamına ulaşmıştır.

Türkiye’de TÜİK’in yaptığı çocuk işgücü istatistiklerine en son 2006-2012 yılları arasında ulaşılmaktadır. Buna göre Tablo.1 incelendiğinde, ekonomik işlerde çalışan çocukların %52,6’si ücretli veya yevmiyeli olarak, %46,2’si ücretsiz aile işçisi olarak ve % 1,10’ u ise kendi hesabına çalışmaktadır. Çalışan çocukların işteki durumları 2012 yılı verileri 2006 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan çocukların toplam istihdam edilenler içindeki payı 4,1 puan azalırken, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların payı 5.5 puan artmıştır.2006 yılı verilerine göre istihdam edilen 6-17 yaş grubundaki 890 bin çocuğun 490 bini erkek 400 bini kız çocuğudur.

Sektörel bazda 2006 yılı için 326 bin ile (%36,60) en fazla tarım sektöründe istihdam söz konusuysen 2012 yılı verilerine göre bu değer 399 bin olmuştur. 2012 yılı için de sektörel bazda çocuk emeğine en fazla %44,70 pay ile tarımda sektöründe rastlanırken bunu %31 oran ile hizmet sektörü takip etmektedir. 2012 yılında ilgili yaş grubunda istihdam edilen 893 bin çocuğun 614 binini erkek (%68,8) 279 binini kız (%31,2) çocukları oluşturmaktadır. 2006 yılı verileri ile 2012 yılı verileri kıyaslandığında çocuk işgücünün cinsiyete göre dağılımı erkek çocuklar %1,30 artışla lehine bir değişim gösterse de ciddi bir değişimin olmadığı gözlenmektedir.

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri

Tablo 1. Temel Çocuk İşgücü Göstergeleri(6-17 Yaş), 2006-2012

Göstergeler	2006	2012
	Ekim-Kasım Aralık	Ekim-Kasım-Aralık
	Bin kişi/ yüzde%	Bin kişi/ yüzde%
6-17 Yaş Grubu Nüfus	15.025,00 / -	15.247,00/ -
İstihdam (6-17 yaş)	890,00 /100	893,00 /100
Yaş Grubu		
6-14	285,00/32,00	292,00 /32,70
15-17	605,00/68,00	601,00 /67,30
Cinsiyet		
Kadın	400,00 /32,50	279,00 / 31,20
Erkek	490,00 /67,50	614,00 / 68,80
Sektör		
Tarım	326,00 /36,60	399,00 / 44,70
Sanayi	275,00/30,90	217,00/24,30
Hizmet	289,00/32,50	277,00/31,00
İşteki Durumu		
Ücretli veya Yevmiyeli	505,00/56,70	470,00/52,60
Kendi Hesabına	24,00/2,70	10,00/1,10
Ücretsiz aile işçisi	362,00/40,70	413,00/46,20

Kaynak: TÜİK, 2012 (www.tuik.gov.tr)

DİSK-AR'ın ve TÜİK'in verilerinden yararlanarak çocuk işgücüne dair elde ettiği veriler incelendiğinde;

- 1999 ile 2012 yılları aralığında çocuk emeğinin ev işine kayması hızlanmış ve istihdam içinde değerlendirilmeyen ev işlerinde çalışan çocukların sayısı 1999 yılında 4 milyon 447 bin iken, 2006 yılında bu sayı 6 milyon 540 bin, 2012 yılı için ise bu rakam 7 milyon 503 bin olmuştur. Böylelikle 5-17 yaş arası toplam çalışan çocukların (istihdama katılan ve ev içinde çalışan) sayısı 8 milyon 397 bine ulaşmıştır. Toplamda çalışan çocukların tüm çocuklara oranı 1999'dan bu yana % 41'den % 56'ya çıkmıştır (DİSK, 2015).

ILO- TÜİK Çalışan Çocuklar, 2012 sonucuna göre:

- 6-17yaş grubundaki çocukların çalışma nedenlerinde ilk sırayı %41,4 ile hanehalkı gelirin katkısında bulunmak, ikinci sırayı %28,7 ile hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak, üçüncü sırayı ise %15,2 ile iş öğrenmek vemeslek sahibi olmak almaktadır.
- Çalışma nedenleri arasında kentsel yerlerde ilk sırayı %45,5 ile 'hane halkı gelirin katkısında bulunmak' yer alırken kırsal yerlerde %43,4 ile 'hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak' almaktadır.
- Ailenin isteği nedeniyle çalıştığını belirten çocukların oranı %6, kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışan çocukların oranı ise %6,8'dir.
- 6-14 yaş grubunda ilk sırada 'hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak', 15-17 yaş grubunda ise ilk sırada 'hane halkı gelirin katkısında bulunmak' yer almaktadır.
- 6-17 yaş grubundaki çalışan çocukların çalışma nedenlerine okula devam eden ve etmeyen ayrımına göre bakıldığında, okula devam eden çocuklar için çalışma nedeni olarak ilk sırada %39,3 ile 'hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak', okula devam etmeyen çocuklar için ise %58,7 ile 'hane halkı gelirin katkısında bulunmak' gelmektedir.
- Ev işlerinde faaliyette bulunan toplam 7 milyon 503 bin çocuğun 5 milyon 479 bini kentte, 2 milyon 24 bini ise kırdaki yaşamaktadır. Kentteki 5 milyon 479 bin çocuğun 2 milyon 460 binini erkek 3 milyon 20 binini ise kız çocuğu oluşturmaktadır. Kırdaki 2 milyon 24bin çocuğun 783'ü erkek, 1 milyon 241bini ise kız çocuğudur. Sonuç olarak gerek kentte gerekse kırdaki ev işlerinde kız çocukları erkek çocuklarından daha fazla faaliyette bulunmaktadır.
- Ekonomik işlerde çalışan çocuklar daha çok 15-17 yaş aralığında iken ev işlerinde faaliyette bulunan çocuklar ise ağırlıklı olarak 6-14 yaş grubundadır. Yaş aldıkça çocukların ekonomik işlerde çalışma oranları artmaktadır.

3. 1 Sektörel Bazda Çocuk İşçiliği

Türkiye'deki sektörel bazda çocuk işçiliğine baktığımızda 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre;

- 890 bin çalışan çocuğun; 326 bini tarım sektöründe, 275 bini sanayi sektöründe, 289 bini hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir.
- 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların % 57,2'si tarım, % 15,7'i sanayi, % 20,4'ü ticaret ve % 6,6'sı hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Tarım sektöründe çalışan 6-14 yaş grubundaki çocukların; % 90'ı kırdaki, % 10'u ise kentte çalışmaktadır (Günöz, 2007: 39).

TÜİK'in Çocuk İşgücü Anketi (2012) sonuçlarına göre;

- Toplam 893 bin çocuğun %44,7'si (399 bin kişi) tarım, %24,3'ü (217 bin kişi) sanayi ve %31'i (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer almaktadır.
- Yaş gruplarına baktığımızda 15-17 yaş için ağırlık tarım sektöründe iken; 6-14 yaş grubu için hizmet sektöründedir.15-17 yaş grubunda erkek çocukları

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri

hizmet sektöründe daha çok çalışırken kız çocuklarında bu sektör tarım olmaktadır.

- Kentte yaşayan çocuk işçiler %52’lik (208 bin) oran ile hizmet sektöründe yer alırken kırdaki bu sektör %74,6 (368 bin) ile tarım olmaktadır.
- Sektör bazındaki sonuçlar, 2006 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 8,1 puan artmış, sanayi sektörünün payı 6,6 puan ve hizmet sektörünün payı ise 1,5 puan azalmıştır. İşteki duruma göre; çalışan çocukların %52,6’sı (470 bin kişi) ücretli veya yevmiyeli, %46,2’si (413 bin kişi) ise ücretsiz aile işçisidir.

DİSK, (2015)’ in araştırmasına göre, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine en çok ücretsiz aile işçisi olan çocuklarda rastlanmaktadır. Türkiye’ de 2006’ dan bu yana ücretsiz aile işçisi olan çocuk işçilerin, toplam çocuk işçiler içindeki payı % 41’den % 46’ya, sayısı ise 362 binden 413 bine yükselmiştir. Yine, tarım sektöründe çalışan çocukların sayısı da 73 bin kişi artış göstererek 326 binden 399 bine, toplam çocuk işçilere oranı ise % 37’den % 45’e yükselmiştir.

3.2)Çocuk İşçilerin Okul Durumları

Çocuk işçiliğiyle mücadele açısından çocukların okula devam durumu önem arz etmektedir. Okul, çocukları çalışma hayatından uzaklaştıran unsurların önde gelenlerindedir.

Tablo 2. Çocukların Okula Devam ve Çalışma Durumuna Göre Dağılımı(6-17 Yaş),2012

6-17 Yaş Grubu Çocuk Sayısı (15.247) %100					
Okula Devam Eden (13.950) %91,5			Okula Devam Etmeyen(1.297) %8,5		
Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan (445) %2,9	Ev İşlerinde Çalışan (7000) %45,9	Çalışmayan (6504)%42,7	Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan (448) %2,9	Ev İşlerinde Çalışan (503) %3,3	Çalışmayan (346) %2,3

Kaynak:TÜİK,2012

ILO-TÜİK’in 2012 yılında yaptığı ‘Çalışan Çocuklar’ adlı çalışmanın sonuçlarına dayanarak oluşturulan tablo.2’ ye göre okula devam eden 6-17 yaş aralığında hem çalışıp hem okula devam eden 13 milyon 950 bin çocuğun; %2,9’ u ekonomik işlerde, %45,9’ u ev işlerinde faaliyet gösterirken, %42,7’si çalışmamaktadır. Okula devam etmeyen 1 milyon 297 bin çocuğun; %2,9’u ekonomik işlerde, %3,3’ü ev işlerinde faaliyet gösterirken, %2,3’ü çalışmamaktadır.

ILO-TÜİK Çalışan Çocuklar, 2012’ ye göre çalışan çocuklar anketinin uygulandığı dönemler itibariyle bakıldığında, 6-17 yaş grubunun eğitime devam etme oranları 2006 için %84,6 iken 2012 için bu oran %91,5’ e yükselmiştir. 6-14 yaş grubunda eğitime devam etme oranı ise 2006 yılı için %92,5 iken 2012 yılı için bu oran

%97,2'ye yükselmiştir. 15-17 yaş grubunda eğitime devam etme oranına bakacak olursak 2006'da %60,1'den 2012 yılında %74,7'ye yükselmiştir. Eğitime devam etme oranları hem kentsel, hem kırsal yerlerde artmış olmakla birlikte kırsalda bu artış daha fazladır.

Tablo3. Cinsiyet, Yerleşim Yeri ve Yaş Grubuna Göre Okula Devam Etme Oranları, 2006-2012

Yaş Grubu ve Cinsiyet	Türkiye		Kent		Kır	
	2006 (Ekim- Kasım- Aralık)	2012 (Ekim - Kasım- Aralık)	2006 (Ekim- Kasım- Aralık)	2012 (Ekim - Kasım- Aralık)	2006 (Ekim - Kasım- Aralık)	2012 (Ekim - Kasım- Aralık)
Toplam	84,60	91,50	87,10	93,70	79,40	87,10
6-14	92,50	97,20	94,00	98,00	89,40	95,70
15-17	60,10	74,70	66,60	81,10	44,80	61,90
Erkek	87,20	91,90	88,10	93,40	85,20	89,00
6-14	94,10	97,70	94,60	98,00	92,90	97,10
15-17	65,80	75,00	69,40	79,90	56,20	65,50
Kadın	81,90	91,10	86,00	94,00	73,80	85,20
6-14	90,80	96,70	93,30	97,90	85,80	94,20
15-17	54,10	74,30	63,50	82,40	35,10	58,10

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo3.'e göre, okula devam eden çocukların oranını yaş gruplarını esas alarak incelediğimizde; 2012 yılında 6-14 yaş grubu için %97,2 olan bu oranın, 15-17 yaş grubunda %74,7'ye düştüğünü görmekteyiz. Kentsel yerlerde 6-14 yaş grubu için okula devam eden çocukların oranı %98, kırsal yerlerde %95,7'dir. 6-14 yaş grubunda erkek çocuklar açısından okula devam etme oranlarında kent ve kır arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Buna karşın, kentsel yerlerde 6-14 yaş grubundaki kız çocukların %97,9'u eğitime devam ederken, kırsal yerlerde kız çocuklar için bu oran %94,2'ye düşmektedir.

2006 yılından 2012 yılına kadar geçen süreçte; 6-17 yaş grubu için okula devam oranı kentsel yerlerde erkek çocuklarda 5.3 puan, kız çocuklarda 8 puan artarken, kırsal yerlerde erkek çocukların okula devam oranı 3.8, kız çocukların okula devam etme oranı ise 11.4 puan artmıştır. 6-14 yaş grubundaki çocukların okula devam oranları tüm uygulama dönemleri itibariyle, gerek kız gerekse erkek çocuklar için artış göstermektedir.

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri

3.3)Çocuk İşçilerin Çalışma Saatleri

Oldukça önemli bir sorun olan çocuk işçiliği, uzun çalışma süreleriyle içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Uzun süreli çalışmalar, fiziksel ve zihinsel yorgunluğa ve akabinde dikkatsizliğe sebep olmakta ve bu da meslek hastalıklarına yakalanma riskini ve iş kazalarının gerçekleşme ihtimalini artırmaktadır.

Dünya genelinde 5-14 yaş aralığındaki yaklaşık 33 milyon kız çocuğunun 4 milyonu haftada 43 saatten fazla 29 milyonu ise en az 21 saat ev işlerinde çalışmaktadır. Erkek çocuklarında bu sayı haftada 43 saat ve üzeri için 2.4 milyon iken 21-42 saat için 17.3 milyondur. Hem çalışıp hem hane halkının ev işlerinde görev alan çocuk sayısı ise kız çocuklarında 7.4 milyon iken erkek çocuklarında bu sayı 5.7 milyon’dur. Kız çocuklarının sayısının her iki sınıflandırma için de erkek çocuklarından daha fazla olduğu görülmektedir(ILO, 2018: 22)

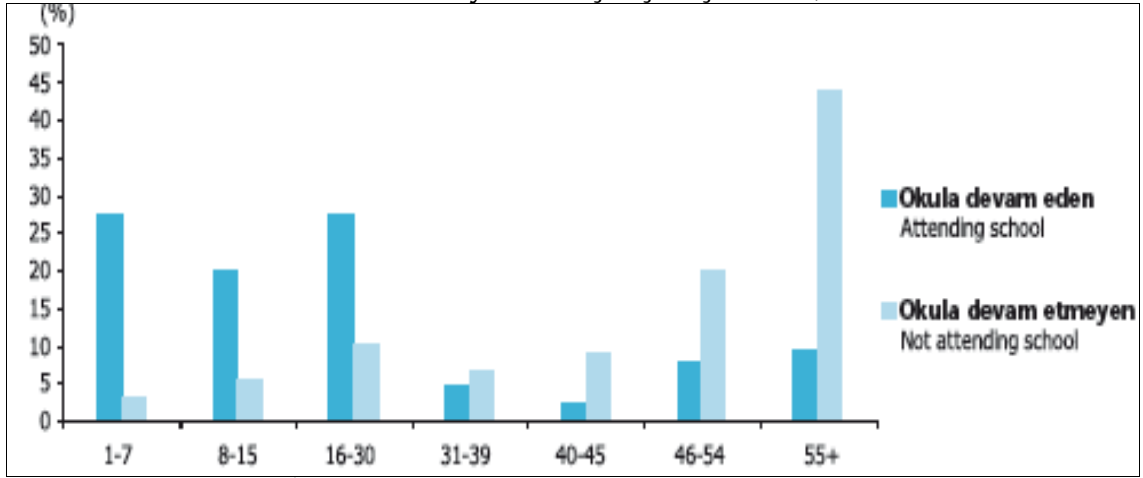
Tablo 4. Haftalık Fiili Çalışma Süresi, Cinsiyet ve Yerleşim Yerine Göre Çocuklar,2012

Haftalık Fiili Çalışma Süresi (saat)	Türkiye			Kent			Kır		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
1-7	15,50	12,70	21,50	6,00	5,00	8,20	23,10	20,20	28,20
8-15	12,80	12,40	13,60	7,50	7,30	8,20	17,00	17,30	16,60
16-30	18,90	17,60	21,50	20,00	17,50	27,60	18,10	17,90	18,20
31-39	5,70	4,70	7,90	3,50	3,30	4,10	7,50	6,40	9,90
40-45	5,90	5,20	7,50	7,00	7,30	7,10	5,10	3,50	7,70
46-54	14,00	16,30	9,00	22,30	23,80	16,30	7,30	8,70	5,00
55+	26,80	30,50	18,60	33,30	35,10	27,60	21,50	26,30	13,30
İşbaşında olmayanlar	0,40	0,50	0,40	0,80	1,00	0,00	0,40	0,30	0,60
40+	46,70	52,00	35,10	62,50	66,20	51,00	33,90	38,50	26,00

Kaynak:TÜİK, 2012

Tablo 4' e göre, (2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık dönemi için), 6-17 yaş grubunda ekonomik işlerde çalışan çocukların haftalık fiili çalışma süresi yedi saat ve daha az olanların oranı %15,5' tir. Bununla birlikte çalışan çocukların %46,7'sinin anketin referans haftasında 40 saat ve daha fazla süreyle çalışmaktadır. Öte yandan ekonomik işlerde çalışan 6-17 yaş grubu erkek çocukların %52'si, kız çocuklarının ise %35,1'i haftada ortalama 40 saat ve daha fazla süreli çalıştığı görülmektedir. Kentsel yerlerde çalışan çocukların %62,5'i, kırsal yerlerde ise %33,9'u 40 saat ve daha fazla süreli çalışmaktadır. Ayrıca kentsel yerlerde 40 saat ve daha fazla süreli çalışan erkek çocukların oranı %66,2 iken, kız çocukların oranı ise %51' dir.

Şekil 1. Haftalık Fiili Çalışma Süresi ve Okula Devam Etme Durumuna Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocuklar, 2012

Kaynak: TÜİK, 2012

Ekonomik işlerde çalışan çocukların haftalık çalışma süresine göre dağılımı okula devam eden ve etmeyen çocuklar ayrımında incelediğimizde; anketin yapıldığı dönem için, okula devam eden çocukların %27,6'sı, okula devam etmeyen çocukların ise %3,3'ü haftada 7 saat ve daha az çalışmaktadırlar. Okula devam eden çocukların %75,1'i haftada 30 saatten daha az süreli çalışmaktadır. Haftada 55 saat ve daha fazla süre çalışan çocukların oranı okula devam eden çocuklar için %9,4 iken, okula devam etmeyen çocuklar için bu oran %44'tür. 40 saat eşiği dikkate alınarak bakıldığında; okula devam eden çocukların %20'sinin, okula devam etmeyen çocukların ise %73,2'sinin haftada 40 saat ve daha fazla süreli çalışmış olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk kavramı, insanlığın geçirdiği değişime bağlı olarak hemen her toplumda farklı algılanmıştır. Öyle ki yerleşim yerlerinde hâkim olan toplumsal anlayışa ve hane halklarının beşeri ve ekonomik yapısına göre çocuğun ailedeki ve toplumdaki yeri değişiklik göstermiştir.

Çocuk kavramını tanımlamak için kullanılan parametrelerin ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi genel geçer bir çocuk kavramının oluşmasını engellemiştir. Yaş

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri

sınırı kabaca 11-15 yaş olarak belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 20 Kasım 1989 yılında yürürlüğe giren Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ ye göre -istisnalar hariç-18 yaşına kadar her birey çocuk kabul edilmiştir. Yine Türkiye Cumhuriyeti Medeni Kanunu’na göre bir kişinin ergin sayılabilmesi için -istisnalar olsa da- 18 yaşını tamamlamış olması gerekmektedir. İş hayatını düzenleyen 4857 Sayılı İş Kanunu da 18 yaş sınırı olarak kabul etmiştir.

Erginliğe henüz erişmemiş, fiziksel ve ruhsal gelişimi tamamlanmamış, içinde buldukları dönemin özelliklerinden ötürü duygusal ve fiziksel sömürüye oldukça açık durumda olan çocuklar, ailelerin beşeri ve iktisadi özelliklerinin yanı sıra işverenlerin kar güdülerinin hedefi olmaktan kaçamamış ve tüm dünyada var olan çocuk işgücü sorunu doğmuştur. Çocukları çalışma hayatına sürükleyen nedenlerin başında yoksulluk gelse de, nüfus artışı, ailelerin geçim masraflarını tek başlarına karşılayamamaları, ucuz işgücü talepleri ve yasal boşluklar çocuk işçiliğinin doğmasında rol oynayan diğer etmenlerdir.

Çalışan çocuk sayısını azaltabilmek ve son tahlilde ortadan kaldırabilmek için öncelikle çocuk işçiliğini doğuran nedenlerin çözümüne yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Çünkü hiçbir sonuç tek bir nedene bağlı değildir. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin yarattığı yoksulluk, kişileri niteliğine bakmaksızın ek gelir getirecek; çoğunlukla da vasıf gerektirmeyen kayıt dışı nitelikte iş arayışına sürüklemektedir. Bu durum başta çocuklar olmak üzere aile bireylerinin geneli etkileyerek onları iş hayatına itmektir. Tüm bu etmenler bizi, yoksulluktan kayıt dışılığa, kayıt dışılıktan da çocuk işçiliğine doğru bir sarmalın varlığıyla yüzleştirmektedir. Bu sarmal, bu üç olgunun birbirinin hem nedeni hem de sonucu olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda cevap bekleyen soru şudur:

Bu sarmalı kırabilmek adına neler yapılabilir?

- Devletin yoksul ailelere ve çocuklarına yönelik ekonomik ve sosyal politikalar geliştirip uygulaması,
- Yoksul aile yetişkinlerine yönelik meslek edindirme kursları ve kadın istihdamının teşvikine yönelik tedbirlerin alınması ve çalışmaların yapılması. Zira kadın istihdamının artması çocuğun emeğinden sağlanan gelire ihtiyacı azaltacaktır.
- Kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu sektörlere yönelik denetimlerin artırılması, çocuk emeğini kullanmaktan kaçınan işverenlere teşviklerin uygulanması ve çocukların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerin yapılması,
- Yoksul çocuklara yönelik burs gibi eğitim desteklerinin verilmesi,
- Çocuk işçiliği konusunda toplumsal farkındalık yaratılıp, önlenmesine ve zararlarına yönelik çalışmaların yapılması.

Görüldüğü üzere yoksulluktan kayıt dışılığa, kayıt dışılıktan çocuk işçiliğine yönelen bu süreci kırabilmek için genel geçici politikalar yerine; zamana yayılan, sabır gerektiren, uzun vadeli ve işler nitelikteki politikalara ihtiyaç vardır. IPEC(Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı) çerçevesinde oluşturulan çocuk işçiliği ile etkili bir mücadele için ulusal düzeyde nihai amaçlı bir eylem planı yaparak, bu planda Hükümet, işçi ve işveren kuruluşlarına düşen görevleri yalın ve anlaşılabilir

düzeyde belirleyerek etkin bir iş bölümü tasnifi oldukça önemlidir. Öte yandan bu plan çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının ve diğerlerinin rollerinin belirlenmesi, zaman planlaması yapılmış projelerin geliştirilmesi, planın uygulama süresince izleme, değerlendirme ve denetleme işlevlerinin hassasiyetle yapılması çocuk işçiliği ile mücadelede etkinliği artıracaktır. Bu bağlamda, Türkiye özelinde yapılan projelerde zorunlu eğitim süresinin uzatılması, sokakta yaşamak zorunda kalan çocuklar için bakım merkezlerinin ve meslek edindirme kurslarının açılması ve özellikle küçük iş yerlerini mercek altına almak üzere iş yeri danışma ve denetleme birimlerinin hayata geçirilmesi gibi hususlara politika yapımcılarının dikkate alması gereken önemli unsurlardır.

KAYNAKÇA

- Çöpoğlu, M. (2018), "Türkiye'de Çocuk İşçiliği", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 14, s.357-398.
- DİSK, (2015). "Türkiye'de Çocuk İşçiliği Gerçeği Raporu", <http://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/> Erişim: 24.06.2015
- DİSK/GENEL-İŞ SENDİKASI, (2017) "Türkiye'de Çocuk İşçi Olmak", <http://cloudsdomain.com/uploads/dosya/14918.pdf> (Erişim Tarihi: 06.07.2017)
- Fidan, F. (2004). "Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo- Psikolojik Bakış" . Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 4 (1), ss. 30-49.
- Filiz, N. (1999). "Türkiye'de Kayıt Dışı Çocuk İstihdamı" Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstrisi İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Gün, S. (2010). "Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstrisi İlişkileri Anabilim Dalı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
- Günöz M. (2007). "Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri" Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- ILO-ÇSGB, (1995). "Uluslararası Çalışma Örgütü; Daha Alınacak Çok Yol Var: Günümüz Dünyasında Çocuk İşgücü", ILO-ÇSGB Yayını Ankara.
- ILO - TÜİK, (2013). "Çalışan Çocuklar - 2012", ILO - TÜİK yayını Ankara.
- ILO, (2013). "Marking Progress Against Child Labor, Global Estimates and Trends 2000-2012", International Labour Office, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) - ILO: Geneva.
- ILO (2018) "Ending Child Labour By 2025: A Review Of Policies And Programmes", Second Edition, ILO: Geneva
- Kağıtçıbaşı, Ç. Ve Ataca, B.(2017). "Çocuğun Değeri Ve Aile Değişimi: Türkiye'den Otuz Yıllık Bir Portre", Sosyoloji Dergisi, Sayı 35: 77- 101.

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Dinamikleri

- Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). “ Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü” Yönetim ve Ekonomi Dergisi Cilt:14 Sayı:1. S.25-41.
- Kurnaz, Avşar Ş. (2009). “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu” T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Sarı, C. (2006). Formel ve Enformel Arasında: Ankara’da Atık Kâğıt Toplayıcılarının Deneyimine Eleştirel Bir Bakış, Türkiye’yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak. Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Serter, N.(1994). Türkiye'nin Sosyal Yapısı. Filiz Kitapevi.İstanbul.
- Sönmez, İ. (2007). “Concentrated Urban Poverty: The Case of Izmir Inner Area”, European Planning Studies, Volume: 15, S. 319 - 338.
- Sunal, O. (2011). “Gelir Düzeyi ve Çocuk Emeği Arasındaki İlişki: Ülkelerarası Bir Karşılaştırma”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 66, Sayı: 1, S. 117 - 128.
- Şahin, B. (2009). “Çocuk İşçilerin Korunması”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tor, H. (2010). “Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları” Zeitschrift Für DieWelt Der Türken, Vol.2 No.2. S. 25-42
- Tunçcan N. (1999).“Küreselleşen Dünyada Çocuk İstihdamı” İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tunçcan, N. (2000). “Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S. 43-44.
- TÜİK, (2006). Çalışan Çocuklar - 2006. TÜİK Yayınları, Ankara
- TÜİK, (2007). “Çocuk İşgücü Araştırması - 2006”, TÜİK Haber Bülteni, Nisan Dönemi, Ankara.
- TÜİK, (2012). İstatistiklerle Çocuk - 2012. TÜİK Yayınları, Ankara
- TÜİK, (2013).Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları - 2012. TÜİK Haber Bülteni, Nisan Dönemi, Ankara.
- TÜSIAD, (2002). “Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik”. TÜSIAD Yayınları, İstanbul.
- Yereli, A.B. ve Karadeniz, O. (2004). “Kayıt Dışı İstihdam.” Odak Yayınevi,1.Baskı, Ankara.
- Yayla, Y., (2017). “Küresel Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği: Uluslararası Ve Ulusal Yasal Düzenlemeler ve Ampirik Göstergeler”, TBB Dergisi, Cilt: 29, Sayı:128, Ocak 2017 S. 413-436.

YARARLANILAN KANUNLAR

- 06.05.1930 tarihli ve 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu
10.06.2003 Tarihli ve 4857 Sayılı İş Kanunu

